

مطالعه تطبیقی ویژگی های معماری توسعه میان افزا (نمونه های موردی مجتمع تجاری-اداری نارون ارومیه و مجتمع ادارای-تجاری ارگ جهان نمای اصفهان)

پرستو عزیزپور میان‌دوآب*: کارشناس ارشد مهندسی معماری، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه علوم و تحقیقات، ارومیه، آذربایجان غربی، ایران،
Azizpourparastoo@gmail.com
پوریا دربند یوردشاهی: کارشناس ارشد مهندسی معماری، موسسه آموزش عالی غیرانتفاعی آفاق، ارومیه، آذربایجان غربی، ایران،
Pooria.dy@gmail.com

چکیده

حفظ و احیای صنعت و هنرهای بومی و سنتی در شهرهای دارای پیشینه تاریخی حائز اهمیت است. یکی از مهم ترین بسترهای آن، معماری و شهرسازی قدیمی هر شهر است که در لایه های مختلف زمانی شکل گرفته و در برگیرنده بسیاری از مفاهیم و اشکال هنری هستند. در راستای بازسازی یا هویت بخشی بافت های فرسوده قدیمی رویکردهای مختلفی وجود دارد که امروزه رویکرد توسعه میان افزا در این میان الگویی موجه و پرکاربرد است. توسعه ی میان افزا خود نیز دارای دیدگاه های مختلفی است. در مورد توسعه ی میان افزا پژوهش هایی صورت گرفته و دکتترین هایی نیز برای بهبود شرایط محلات قدیمی ارائه شده است. هدف از انجام پژوهش پیش رو ضمن بررسی و یافتن مولفه ها و معیارهای معماری و شهرسازی رویکرد توسعه میان افزا، مطالعه نمونه های موردی اجرا شده است. طی دهه های گذشته بناهایی با این رویکرد در شهرهای مختلف طراحی و ساخته شده اند که در این پژوهش دو مجتمع تجاری-اداری از شهرهای ارومیه و اصفهان به ترتیب مجتمع نارون و مجتمع ارگ جهان نما در بافت قدیمی انتخاب شده اند تا میزان بهره مندی هر یک از ویژگی های معماری میان افزا مورد بررسی قرار گیرد. لذا ابتدا با مطالعات کتابخانه ای و اسناد و مدارک مبانی نظری مربوط به توسعه میان افزا، معیارها و مولفه های آن استخراج شده و سپس دو نمونه موردی به صورت مشاهدات میدانی و به شیوه ی مطالعه و مقایسه تطبیقی بررسی شده اند. پژوهش روبرور از نوع کاربردی و به لحاظ ماهیت توصیفی-تحلیلی و مقایسه تطبیقی صورت گرفته است.

واژه های کلیدی: معماری ارومیه، توسعه میان افزا، بافت تاریخی، بازسازی بافت قدیمی، معماری اصفهان

مقدمه

در شهرسازی معاصر یکی از موضوعات مهم رسیدگی به بافت های قدیمی و به ویژه فرسوده شهری است. ضمن حفظ نقاط ارزشمند بایستی فضاهای شهری مدرن را نیز تامین کرد تا حیات محدوده های تاریخی و فرسوده برقرار باشد. بافت های تاریخی دربرگیرنده ی هویت تاریخی و فرهنگی هر شهری است که ویژگی های منحصر به فردی را در سازمان درونی خود دارا است (مسعود و بیگ زاده، ۱۳۹۲: ۴۳). از سوی دیگر هر یک از محلات قدیمی دارای سازمانی منظم و آراسته ای است که بستر مناسبی را برای فعالیت های روزمرگی کاربران در دوره های زمانی مختلف فراهم می کرده اند (مضانی و حسنی، ۱۴۰۰: ۶۵). همچنین بایستی در نوسازی یا بازسازی بافت های فرسوده به این امر توجه کرد که محیط های شهری بر روان و کالبد انسانی تاثیر گذار است (امامقلی، ۱۳۹۳: ۲۳-۳۷) (Lavin, 2006: 4)؛ لذا تامین نیازهای بروز کاربران در بافت های قدیمی یا فرسوده از اهمیت بالایی برخوردار است زیرا هر فضای شهری بر سلامت احساسی و روانی کاربران تاثیر دارد (تقی پور و دیگران، ۱۴۰۱: ۲۹). یکی از شیوه های نوسازی محله های قدیمی ((توسعه میان افزا)) است که روش های برخورد متنوعی با بستر و محیط دارد. در این پژوهش سعی بر این است تا ویژگی های معماری توسعه میان افزا را در دو نمونه مجتمع تجاری-اداری در دو شهر مختلف به گونه تطبیقی مقایسه و بررسی شود. بنابراین مجتمع اداری-تجاری نارون در شهر ارومیه و ارگ عظیم جهان نمای اصفهان به دلیل شرایط موقعیتی و کاربری مشابه انتخاب شده اند. مجتمع نارون در نزدیکی بازار بزرگ تاریخی ارومیه و در بافت قدیمی و فرسوده اراضی شرقی میدان امام خمینی قرار دارد. ارگ جهان نمای نیز در میدان امام حسین (ع) در محلات قدیمی شمس آباد و درب کوشک اصفهان قرار دارد. در طراحی هر دو مجتمع اداری-تجاری از رویکرد توسعه ی میان افزا در شکل ساده و خوانای آن یعنی برخورد میان گرا استفاده شده است (Falconer & Frank, 1999: 118). پژوهش فوق از نوع کاربردی بوده و از شیوه تحلیل توصیفی استفاده شده است. مطالعات مبانی نظری به گونه کتابخانه ای، بررسی اسناد و نقشه ها، مشاهدات میدانی صورت گرفته و دو نمونه ی موردی پس از تعیین ویژگی های معماری توسعه میان افزا مقایسه تطبیقی شده و در نهایت در قالب جدول برای جمع بندی ارائه شده اند.

پرسش تحقیق

- ویژگی های معماری توسعه ی میان افزا چیست؟
- تا چه میزان از ویژگی های رویکرد میان افزا در طراحی معماری دو مجموعه اداری-تجاری نارون (ارومیه) و ارگ جهان نما (اصفهان) بهره گرفته شده است؟

روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش به لحاظ ماهیت، توصیفی-تحلیلی و مقایسه تطبیقی بوده و از نظر هدف از نوع کاربردی است. پژوهش روبرو آمیخته ای از روش گردآوری اطلاعات و بررسی های میدانی، مطالعات کتابخانه ای و اسناد تاریخی است. در بخش مبانی نظری و پیشینه مربوطه، اطلاعات از طریق مطالعه و بررسی کتب، مقالات فارسی و انگلیسی گردآوری شده است؛ سپس ویژگی های توسعه ی میان افزا که از بطن مطالعات استخراج شده در دو نمونه ی موردی به صورت تطبیقی مطالعه و بررسی شده است. در نهایت نتیجه ی مطالعات مورد بحث و جمع بندی قرار گرفته است تا به سوال "تا چه میزان از ویژگی های رویکرد میان افزا در طراحی معماری دو مجموعه اداری-تجاری نارون (ارومیه) و ارگ جهان نما (اصفهان) بهره گرفته شده است؟" پاسخ داده شود. در نمودار زیر خلاصه روند تحقیق و بررسی نمایش داده شده است.

نمودار ۱- روند تحقیق و بررسی

مبانی نظری

پیشینه تحقیق

در اروپا پس از جنگ جهانی در راستای نقد رشد بی رویه شهرهای اروپایی، توسعه ی درون زا مطرح شد. یکی از نگرش های حائز اهمیت در این برهه زمانی، توسعه ی میان افزا در طراحی شهری و معماری بود که به نوسازی یا به سازی محلات قدیمی و فرسوده می پرداخت. توسعه ی میان افزا به عبارت دیگر تعبیری ساده از توسعه درون زاست که بر زمین ها و بناهای خالی و یا بلااستفاده تمرکز دارد (شریفیان، ۱۳۸۹، ص ۴۷). طی دهه های گذشته پژوهش هایی در حوزه توسعه ی میان افزا در سطح ملی و بین المللی صورت گرفته است. نخستین بارقه های شکل گیری این ایده، با تعریف و تبیین دکترین های مرمت و نگهداری آثار باستانی صورت گرفت. پس از جلسات و تشکل های بین المللی که منجر به نگارش منشور آتن، منشور ونیز و دیگر توصیه نامه های حفاظت و مرمت یادمان ها و محوطه های تاریخی و ارزشمند شد (جدول ۱).

جدول ۱- رویدادهای مهم بین المللی در مورد اهمیت بناها و محوطه های تاریخی (مظاهریان و شاه تیموری، ۱۳۹۰: ۷-۱۸).

سال	رویداد	اهداف
۱۹۳۱	اولین کنگره بین المللی معماران و کاردانان فنی یادمان های تاریخی- منشور آتن	حفظ خصوصیت منطقه شهری و چشماندازهای زیبا لحاظ کردن بنایی خنثی و فاقد جاذبه های خاص، بهطوری که بر حجم، رنگ و فرم بناهای اطراف غلبه نکند
۱۹۶۲	توصیه نامه حفظ و حراست زیبایی و ویژگی چشم اندازها و محوطه ها	رعایت مقتضیات زیبایشناختی، بهطوری که ضمن هماهنگی با بناهای اطراف از فرمهای سنتی تقلید نکند
۱۹۶۴	منشور بین المللی حفاظت و مرمت یادمان ها و محوطه ها- منشور ونیز	عدم صدمه به قسمت های جالب توجه بنای تاریخی، فضای سنتی، تعادل اجزا و رابطه آن با محیط اطرافش، ضمن الحاق به بنای تاریخی
۱۹۷۲	قطعنامه سمپوزیوم وارد کردن معماری معاصر در مجموعه بناهای باستانی	توجه به حجم، مقیاس، ریتم و جلوه ظاهری؛ به طوری که بر کیفیت های ساختاری و زیبایی شناختی مکان های باستانی تأثیر نگذارد
۱۹۷۵	منشور میراث معماری اروپا	استفاده از معماری مدرن، مشروط بر رعایت بافت، تناسب ها، صورت ها، اندازه ها و مقیاس های موجود
۱۹۷۵	قطعنامه کنگره آمستردام	تدوین قوانین و مقررات مربوط به حجم (ارتفاع بناها، ضابطه های سطح اشغال زمین)، مکانیابی بناها، به شکلی هماهنگ
۱۹۸۵	عهدنامه حفاظت از میراث معماری اروپا	وضع قوانینی جهت طرح های مربوط به احداث ساختمان های جدید و طرح هایی که محیط اطراف بناهای تاریخی را تحت تأثیر قرار می دهند
۱۹۸۷	منشور واشنگتن: حفاظت از شهر تاریخی	رعایت آرایش فضایی موجود، مخصوصاً از لحاظ مقیاس و اندازه قطعات زمین
۱۹۹۶	منشور استرالیا برای حفاظت از مکان های عمده فرهنگی- منشور بورا	عدم تأثیرگذاری بر موقعیت بصری متناسب مانند مقیاس، رنگ، بجافت و مصالح
۱۹۹۹	منشور گردشگری فرهنگی- مدیریت گردشگری در اماکن باهویت	در نظر گرفتن جنبه های زیبایی، اجتماعی و فرهنگی، همچنین جلوه های فرهنگی و طبیعی، زیست بومی و تجلی نموده های فرادست میراث فرهنگی
۲۰۰۵	یادداشت میراث جهانی و معماری معاصر مدیریت منظر طبیعی- شهری تاریخی	پیوستگی فرهنگی از طریق مداخلات کیفی

توسعه ی میان افزا به عنوان یکی از راهکارهای کاربردی برای احیا و بازاستفاده از بافت های قدیمی معرفی شد. معماری میان افزا در میان مباحث مربوط به ساختارهای جدید در محیط های تاریخی با ظهور شهرسازی جدید در قرن نوزدهم میلادی مطرح شده و شکل گرفته است (ترک زبان و محمدمردادی، ۱۳۹۰: ۵۸). در زمینه توسعه ی میان افزا در دهه ها گذشته در ایران و سطح بین المللی پژوهش هایی صورت گرفته است که از این میان می توان به موارد زیر اشاره کرد (جدول ۲).

جدول ۲- پیشینه تحقیق در خصوص توسعه میان افزا (منبع: نگارندگان).

عنوان مقاله/کتاب	بسط	منبع
توصیه نامه حفظ و حراست زیبایی و ویژگی چشم اندازها و محوطه ها	هدف اقدامات پیشگیری کننده باید حفاظت از محوطه ها در مقابل خطراتی باشد که ممکن است آنها را تهدید کند.	UNESCO; (1962) Recommendation Concerning the Safeguarding of the Beauty Sites; and Character of Landscapes and Paris, Unesco.
منشور بین المللی حفاظت و مرمت یادمان ها و محوطه ها- منشور ونیز	حفظ یک یادمان به مراقبت از جایگاه قرارگیری آن اشاره دارد که نباید نامتناسب و بدقواره باشد. چنانچه جایگاه قرارگیری سنتی هنوز وجود دارد باید حفظ شود.	ICOMOS; (1964) International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter); Venice, Icomos.

UNESCO;(1968).Recommendation Concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private Works; Paris, Unesco	محلله های تاریخی در مراکز شهری و روستایی و مجموعه ساختارهای سنتی می بایستی تفکیک و منطقه بندی شوند. همچنین ضوابط مربوط به حفظ و نگهداری ویژگی و محیط اطراف آنها می بایستی تعیین گردد.	توصیه نامه حفاظت از دارایی های فرهنگی که از سوی فعالیت های عمومی و خصوصی در معرض خطر قرار گرفته اند
UNESCO;(1972).Recommendation Concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage; Paris, Unesco	فعالیت های مربوط به میراث فرهنگی باید حافظ ظاهر سنتی آنها بوده و مانع از تغییر در شکل آن ها باشد.	توصیه نامه حفاظت ملی میراث فرهنگی و طبیعی
UNESCO;(1976).Recommendation Concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas; Nairobi, Unesco	محدوده های تاریخی و محیط اطراف آنها باید به طور فعالانه در مقابل انواع آسیب ها حفاظت شوند.	توصیه ای پیرامون نقش امروزی و حراست از محدوده های تاریخی
پورموسوی و دیگران. (۱۳۹۳). شناسایی اصول و راهکارهای توسعه میان افزا در شهر تهران به عنوان یکی از ابعاد توسعه شهری پایدار. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۶، صص. ۳۷-۵۷.	معماری میان افزا را باید حاصل نگرش توسعه درون زای شهری دانست که با هدف ارائه راه حل برای مشکلات برخاسته از رشد پراکنده و بی رویه شهرها پیشنهاد شد.	شناسایی اصول و راهکارهای اجرایی توسعه میان افزا در شهر تهران به عنوان یکی از ابعاد توسعه شهری پایدار
CABE. (2005). Design coding: testing its use in England. London: Commission for Architecture and the Built Environment.	این نوع از توسعه (میان افزا) با استفاده از قطعات خالی زمین در بافت شهری و زمین حاصل از تخریب ساختمان های موجود، که امروزه بهره وری قابل قبولی ندارند، با هدف ممانعت از رشد شهر به سمت فضاهای باز و زمین های زراعی اطراف ارائه شده است.	Design coding: testing its use in England.
Worthington, J. (۱۹۹۸). Conservation through development. University of York: Architectural Press	میان افزایی داخل فضای قابل استفاده بافت شهری، بافت های تاریخی را به عنوان یکی از محیط های قابل استفاده مطرح می کند. این بافت که به دلیل جنبه های کالبدی و غیرکالبدی آن اهمیتی دو چندان دارد، نیازمند حساسیت بیشتر است.	Conservation through development
Warren, J., Worthington, J. & Taylor. S. (۱۹۹۸). The historical context: principles and press Architectural philosophies. Boston: شاه تیموری، بلدا و مظاہریان، حامد(۱۳۹۱). رهنمودهای طراحی برای ساختارهای جدید در زمینه تاریخی. هنرهای زیبا، ۱۷، صص. ۲۹-۴۴.	در معماری میان افزا ساختارهای جدید از منظر سبک، فرم و توده، سازه و شیوه ساخت، کاربری و روابط فضایی، مصالح، جزئیات، مقیاس و تناسبات باید با معماری معاصر هم خوان باشند. حداکثر ارتباط و پیوستگی با بافت مجاور با حداقل آسیب بصری به آن تأمین کنند.	The historical context: philosophies and principles رهنمودهای طراحی برای ساختارهای جدید در زمینه تاریخی.
قره بگلو و دیگران. (۱۳۹۸). معماری میان افزا؛ رویکردی میان رشته ای برای طراحی در بافت تاریخی؛ نمونه موردی: مجموعه تجاری مشروطه در بافت تاریخی بازار تبریز. باغ نظر، ۱۶، صص. ۵۷-۶۸.	اکثر مطالعات در حیطه میان افزا راهکارهایی را ارائه داده اند که معمار، با اهداف حفاظتی و بعضاً معماری، باید آنها را در طراحی بنای میان افزا مدنظر قرار دهد.	معماری میان افزا؛ رویکردی میان رشته ای برای طراحی در بافت تاریخی نمونه موردی: مجموعه تجاری مشروطه در بافت تاریخی بازار تبریز
حبیبی، محسن و مقصودی، ملیحه. (۱۳۹۴). مرمت شهری؛ تعاریف، نظریه ها، تجارب، منشورها و قطعه نامه های جهانی، روش ها و اقدامات شهری. تهران: دانشگاه تهران.	معماری میان افزا در نظر به بنای تاریخی معتقد به عدم استفاده از طرح ها و حتی مصالحی است که نشان از زمان و سبکی جز زمان و سبک بنای تاریخی دارند.	مرمت شهری؛ تعاریف، نظریه ها، تجارب، منشورها و قطعه نامه های جهانی، روش ها و اقدامات شهری
شرفیان، احسان. (۱۳۸۹). توسعه میان افزا؛ بهره گیری از ظرفیت های درونی شهر، ماهنامه منظر، شماره دهم، صص. ۴۷-۵۰.	به کارگیری توسعه میان افزا به عنوان یکی از راهکارهای اساسی برای تحقق رشد هوشمند در هر نقطه ای از جهان هر چند منطقی به نظر می آید اما بایستی به شکل گیری و گسترش آن در بستر مربوطه با در نظر گرفتن اهداف و پیش زمینه های لازم توجه کرد.	توسعه میان افزا؛ بهره گیری از ظرفیت های درونی شهر

جنبه نوآوری پژوهش روبرو در زمینه ی بررسی میزان بروز و بکار گیری شاخصه های توسعه ی میان افزا در طراحی و ساخت دو طرح گسترده شهری تحت عنوان مجتمع های تجاری- اداری در دو شهر مختلف کشور است؛ تا ضمن بررسی و استخراج شاخصه های توسعه میان افزا موارد فوق در بستر دو طرح اجرا شده ارزیابی شده و میزان بهره مندی هر یک به طور تفکیک شده در دسته بندی و زیرشاخه های مختلف تعیین شود. در مطالعاتی که پیشتر صورت گرفته است عمدتاً به تحلیل و بررسی چرایی و اهمیت این رویکرد پرداخته شده و در برخی موارد ویژگی های موردی در بسترهای مختلف تعریف و تبیین شده است؛ لیکن در این پژوهش سعی بر آن است که ضمن بهره مندی از مطالعات پیشین در راستای تعریف مولفه ها و شاخصه ها در چارچوب آن ها به بررسی دو نمونه ی موردی اجرا شده در دهه های گذشته در ایران نیز پرداخته شود تا بتوان میزان توجه و کارآمدی طراحان و سازندگان در مجتمع های نازم ارومیه و ارگ جهان نمای اصفهان نیز مشخص شود.

توسعه میان افزا

حوزه شهرسازی

توسعه ی میان افزا در حوزه شهرسازی در قرن نوزدهم میلادی برای حل مشکلات اجتماعی، کالبدی، زیستی، فرهنگی و اقتصادی راهکارهایی ارائه کرد. در این راهکارها به محدوده هایی در محلات و بافت هایی که از توسعه جا مانده و یا زمین های خالی که در جریان توسعه کاربری مناسبی نداشته اند؛ پرداخته و مولفه هایی برای بازسازی و یا استفاده ی مجدد از زمین های خالی یا ساختمان های کم مصرف ارائه کرده است. این راهکارها در حوزه ((توسعه درون زا)) قرار دارند که به بهره گیری از شرایط و ظرفیت های درونی و موجود در زمینه می پردازد(شریفیان، ۱۳۸۹: ۱۱) (Listokin et al, 2006, 12). یکی دیگر از نگرش های مهم در زمینه حل مشکلات ترافیکی و اقتصادی، تنش های اجتماعی و فرهنگی در سال ۱۹۸۹م. ارائه شد؛ ((توسعه پایدار)) است(میرمقتدایی و دیگران، ۱۳۸۹: ۴۸). سومین نگرش در شهرسازی، اصلاح پراکندگی شهری در مقایسه خرد و کلان بود که تحت عنوان ((توسعه هوشمند)) در سال ۱۹۹۷م. همراه با نگرش ((نوشهرگرایی)) به عنوان زیرمجموعه هایی از توسعه ی درون زا برای تکمیل اصول توسعه ی میان افزا مطرح شدند(قره بگلو و دیگران، ۱۳۹۸: ۶۰).

حوزه مرمتی و حفاظت

استفاده از توسعه میان افزا در حیطه ی مرمت و حفاظت توسط نظریه پردازانی مانند اوزن ویوله لودک، جان راسکین، کامیلو بویی تو، گوستاو جیوانی و بسیاری دیگر مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است که برخی بهره مندی از این رویکرد را رد کرده و برخی به طور مشروط قبول کرده اند و برخی دیگر این رویکرد را کاملا مقبول دانسته اند. آنچه در این حوزه اهمیت دارد تقسیم بندی میراث به دو بخش شهری و تک بنا است(قره بگلو و دیگران، ۱۳۹۸: ۶۱). کامیلو سیت مداخله در بافت های موجود را به شرطی قبول دارد که بین طراحی شهری و معماری ارتباط صحیحی از حیث عملکرد، تکنولوژی و زیبایی شناسی وجود داشته باشد(Siravo, 2011, 7). همچنین لوئیس مامفورد اهمیت این رویکرد در ایجاد پیوند میان فضاهای گوناگون شهری است(پاکزاد، ۱۳۸۶: ۴۰۳). لذا در حوزه مرمتی دو دیدگاه نسبت به استفاده از رویکرد توسعه میان افزا وجود دارد؛ یکی بر پایه ی مداخله ی تک بنا و دیگری بر پایه مداخله ی شهری با زمینه ی موجود بر خورد می کند.

حوزه معماری

توسعه ی میان افزا استفاده از بناهای متروکه، تخریب شده و قطعات خالی در بافت های قدیمی است که در محدوده ی رشد و توسعه ی شهری قرار گرفته اند. در این الگو مسائلی چون حفظ منابع طبیعی، سرمایه های اقتصادی و بافت های بومی و اجتماعی نیز مد گرفته شده است؛ بنابراین استفاده از زمین های خالی یا بازسازی و احیای بناهای متروکه بلامانع است(نوروزی، ۱۳۹۰، ص. ۲۹). بناهای میان افزا در بافت های قدیمی یا در زمینه ی فرسوده در بین بناهای موجود و قطعه زمین های خالی قرار می گیرند. این بناها به دلیل زمان ساخت متفاوت ویژگی های فضایی و کالبدی متفاوتی با بناهای قدیمی موجود دارند (Macdonald, 2010: 13-15). در همنشینی بناها با استفاده از رویکرد توسعه ی میان افزا در طراحی معماری در محلات قدیمی سه رویکرد محافظه کاری، معاصر سازی و اعتدال گرایی ارائه می شود(قره بگلو و دیگران، ۱۳۹۸: ۶۴). روش های گوناگون توسعه میان افزا برای ساخت و ساز در حوزه ی معماری عبارتند از معماری خنثی(درجه صفر)، تلفیق، تضاد و تباين، قیاس و تشابه، غیر قابل رویت، حفظ نما، نماسازی تزئینی، زمینه گرایی و تداوم(عزیزپور میاندوآب و اکبری، ۱۳۹۷، صص. ۳-۵)(قدیری، ۱۳۸۵، ص. ۷۸).

جدول ۳- ارتباط رویکردها و حوزه های توسعه ی میان افزا (برگرفته از قره بگلو و دیگران، ۱۳۹۸: ۶۴)

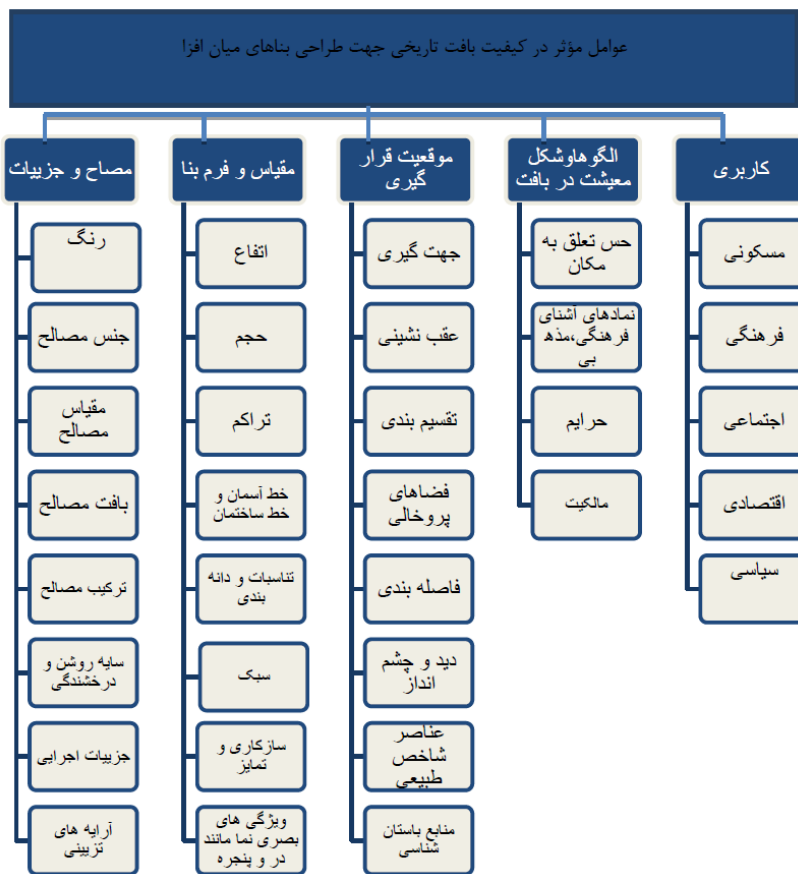
توسعه پایدار	حوزه شهرسازی	حوزه های توسعه میان افزا در بافت تاریخی
توسعه هوشمند		
نوشهرگرایی		
مرمت شهری	حوزه مرمت و حفاظت	
مرمت معماری		
محافظه کارای	حوزه معماری	
معاصر سازی		
اعتدال گرایی		
		
مولفه های هویتی-معنایی	مولفه های فیزیکی	
مولفه های تاریخی-فرهنگی و اجتماعی	مولفه های کالبدی-محیطی	مولفه های عملکردی

یافته ها

شاخصه ها و مولفه های معماری میان افزا

در دوره گذار به سوی مدرنیته هر کشوری با مسائل و مشکلات مختلفی اعم از فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی روبرو شده است که نیازهای مردمی خود را تحت تاثیر گذاشته است(باقری بهشتی و دیگران، ۱۳۹۸، ص. ۵۰-۵۳؛ عبدالمحمدی و فیضی، ۱۴۰۱، ص. ۳۹). لذا توسعه ی میان افزا در هر زمینه ای شکل منحصر به

فردی به خود گرفته اما در این میان مولفه و شاخصه های معینی داشته است. این مولفه ها به دو گونه ی فیزیکی و هویتی-معنایی تقسیم می شوند. این شاخصه ها در بازسازی و استفاده مجدد از بناهای موجود در زمینه مورد کاربرد دارد (Listokin et al, 2006:13). در طراحی معماری با رویکرد میان افزا ضمن رعایت تعدادی قواعد شهرسازی تاریخی، معیارهای دیگری نیز به شرح نمودار ۳ وجود دارند (بیگ زاده شهرکی، ۱۳۹۲، ص ص. ۸۱-۹۴).

نمودار ۲- عوامل قابل توجه در طراحی بناهای میان افزا (عزیزپور میاندوآب و اکبری، ۱۳۹۷، ص ۶)

معرفی نمونه های موردی

مجتمع اداری-تجاری نارون ارومیه

مجتمع تجاری-اداری نارون در ضلع شرقی میدان امام خمینی در شرق بازار بزرگ تاریخی ارومیه قرار دارد. بازار بزرگ تاریخی ارومیه از عناصر مهم و تاریخی شهر است که در گذشته هسته ی اصلی و مرکزی شهر را به وجود آورده است که در دوره پهلوی به سبب خیابان کشی دو قسمت شمالی و جنوبی آن از هم گسیخته شده و امروزه بخش جنوبی آن به طور منسجم به حیات خود ادامه می دهد (در بند یوردشاهی، ۱۳۹۶، ص ۴) (کاویانپور، ۱۳۷۸، ص ۳۸۱). مجتمع نارون در اراضی شرقی میدان امام خمینی در بخشی از بافت تاریخی شهر ارومیه در جوار بازار تاریخی شهر قرار دارد که محدود به بازار تاریخی، خیابان های شهید منتظری و بعثت است. عمده ی این بخش از بافت تاریخی در بمباران های جنگ تحمیلی تخریب شده و سپس با قسمت های همجوار خود تلفیق شده است. چنانکه اشاره شد حفظ و تجدید بنای بافت تاریخی یکی از دغدغه های شهرسازی و معماری معاصر است. لذا مجتمع نارون با رویکرد توسعه ی میان افزا در این قطعه از زمین های خالی بافت قدیمی ساخته شده است.

شکل ۱- مجتمع اداری-تجاری نارون (منبع: نگارندگان، گوگل مپ در تاریخ بهمن ۱۴۰۲).

مجتمع اداری-تجاری ارگ جهان نمای اصفهان

مجتمع اداری-تجاری ارگ عظیم جهان نمای اصفهان در میدان امام حسین، نزدیکی باغ هشت بهشت و عمارت چهل ستون در محلات قدیمی شمس آباد و درب کوشک اصفهان قرار دارد. این بنا نیز همانند مجتمع نارون ارومیه با رویکرد میان افزا در بافتی فرسوده و در حال بازسازی، طراحی شده است. این مجتمع بر روی کاروانسرای قدیمی تخریب شده ساخته شد. ارگ جهان نما در فاصله ی ۷۰۰ متری از میدان نقش جهان اصفهان قرار دارد و ابتدا خط آسمانی بالغ بر ۵۰ متر داشت که پس از پیگیری ها، دو طبقه انتهایی آن تخریب شدند.

شکل ۲- مجتمع اداری-تجاری ارگ جهان نما (منبع: نگارندگان، گوگل مپ در تاریخ بهمن ۱۴۰۲).

تحلیل یافته ها

در این مرحله از پژوهش ویژگی ها و مولفه های شناسایی شده در رویکرد توسعه میان افزا در نمونه های موردی بطور مقایسه ای چنان که در جدول ۳ آمده است، بررسی می شود.

جدول ۳- مطالعه تطبیقی شاخصه های توسعه میان افزا در دو مجتمع تجاری-اداری نارون و ارگ جهان نما(منبع: نگارندگان)

عنوان		نارون		ارگ جهان نما
		ارومیه		اصفهان
روش برخورد با زمینه	زمینه گرایی			
	زمینه گریزی			
	زمینه ستیزی			
نحوه مواجهه با زمینه	تعامل و پیوستگی			
	تمایز و گسستگی			
	تعارض و رودررویی			
مکتب همسو	پست مدرن			
	مدرن			
	دیکانستراکشن			
حوزه شهرسازی	توسعه هوشمند			
	توسعه پایدار			
	نو شهر گرایی			
حوزه حفاظت	مرمت شهری(بافت و محله)			
	مرمت معماری(تک بنا)			
حوزه معماری	محافظه کاری			
	معاصر سازی			
	اعتدال گرایی			
شاخصه های توسعه میان افزا	کاربری	مسکونی		
		فرهنگی		
		اجتماعی		
		اقتصادی		
		سیاسی		
الگوی معیشت در بافت	حس مالکیت	حس تعلق مکان	دارد	
			ندارد	
		نمادهای آشنای فرهنگی-مذهبی	دارد	
			ندارد	
موقعیت قرارگیری	حرایم	حفظ حریم آثار تاریخی	دارد	
			ندارد	
		عدم اشراف نسبت به سایر کاربری ها	دارد	
			ندارد	
موقعیت قرارگیری	حس مالکیت		دارد	
			ندارد	
	جهت گیری صحیح نسبت به بافت		دارد	
			ندارد	
	عقب نشینی نسبت به معابر		دارد	
			ندارد	
	زمینه	تقسیم بندی مناسب در دانه بندی	دارد	
			ندارد	
پر و خالی مناسب در زمینه		دارد		
		ندارد		
فاصله بندی مناسب با کاربری های اطراف		دارد		
		ندارد		

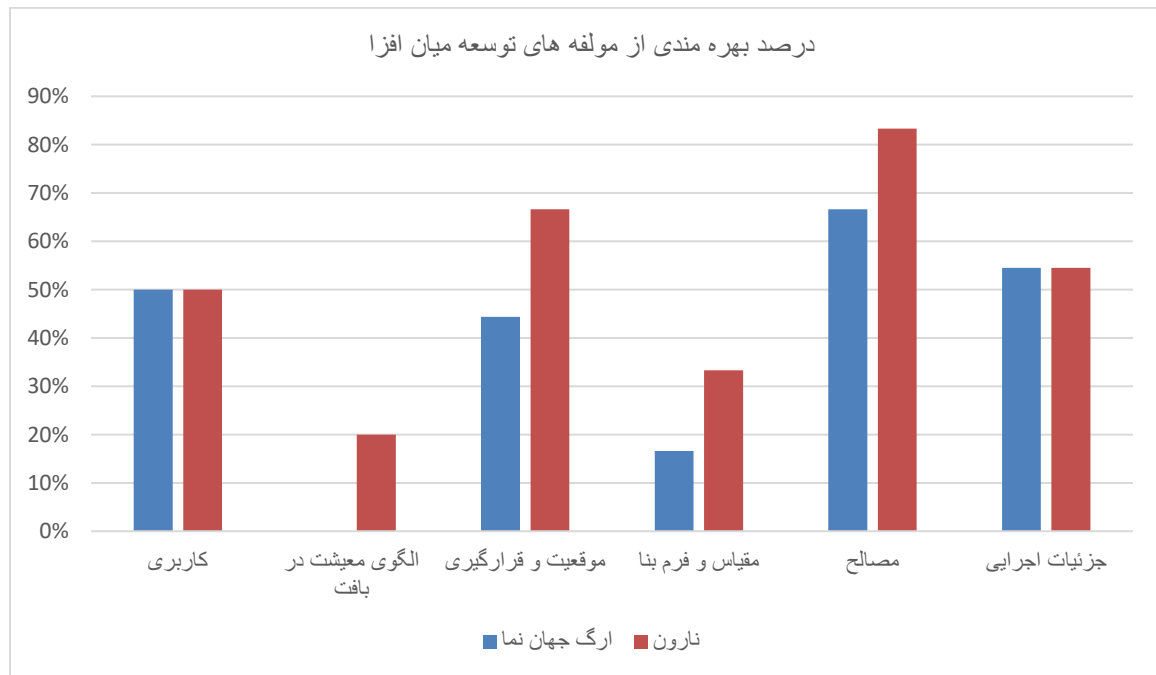

		دارد	دید و چشم انداز مطلوب		
		ندارد			
		دارد	عناصر شاخص در طراحی		
		ندارد			
		دارد	احترام به بافت تاریخی	منابع باستان شناسی	
		ندارد			
		دارد	استفاده از معماری تاریخی	زمینه	
		ندارد			
		دارد	ارتفاع متناسب با بافت		
		ندارد			
		دارد	حجم مناسب با زمینه و بستر		
		ندارد			
		دارد	تراکم متناسب با زمینه		
		ندارد			
		دارد	خط آسمان متناسب با بافت		
		ندارد			
		دارد	دانه بندی شهری متناسب با زمینه		
		ندارد			
		دارد	الهام از معماری بومی	ویژگی های بصر	
		ندارد			
		دارد	رنگ هماهنگ با زمینه		
		ندارد			
		دارد	جنس بومی		
		ندارد			
		دارد	مقیاس متناسب با بافت		
		ندارد			
		دارد	بافت هماهنگ با زمینه موجود		
		ندارد			
		دارد	بومی	ترکیب	
		ندارد			
		دارد	متنوع		
		ندارد			
		دارد	در طراحی نما	هندسه	
		ندارد			
		دارد	در طراحی پلان		
		ندارد			
		دارد	در تزئینات	آرایه های تزئینی	
		ندارد			
		دارد	در حجم		
		ندارد			
		دارد	آجر کاری		
		ندارد			
		دارد	کاشی کاری		
		ندارد			

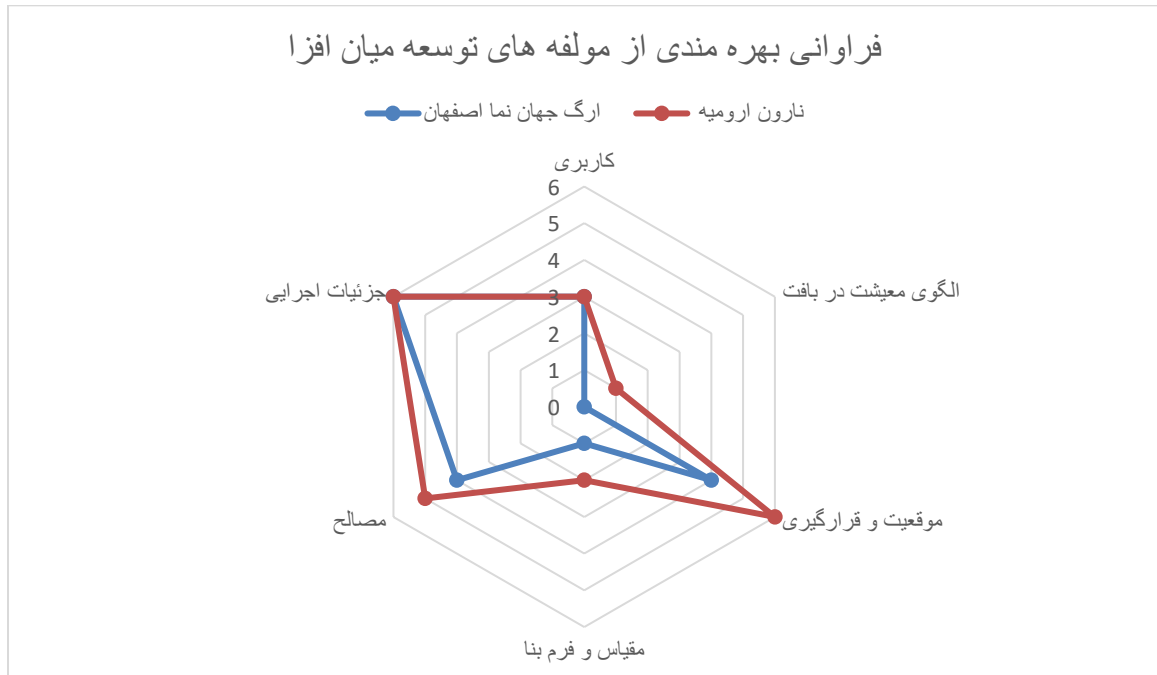
	دارد	گج بری			
	ندارد				
	دارد	نقاشی			
	ندارد				
	دارد	المان های نما	ایجاد سایه-روشن		
	ندارد				
	دارد	بازشو ها			
	ندارد				
	دارد	ورودی ها			
	ندارد				

نتیجه گیری

پس از شناخت توسعه ی میان افزا و تبیین مولفه ها و شاخصه های آن، در دو نمونه ی مورد مطالعه در این پژوهش یعنی مجتمع تجاری-اداری نارون در ارومیه و مجتمع تجاری-اداری ارگ جهان نما در اصفهان ویژگی ها مورد نظر بررسی شد (جدول ۳). در این مطالعه چنین بدست آمد که روش برخورد با زمینه در طراحی هر دو بنا به روش زمینه گرایی بوده و همچنین نحوه ی مواجهه با زمینهدر هر دو بنا به صورت تعامل و ایجاد پیوستگی و مکتب طرای معماری هر یک همسو با پست مدرن بوده است. لیکن مجتمع نارون ارومیه در حوزه مرمت و حفاظت شهری در مقایس بنا و محله بوده و مجتمع ارگ جهان نمای اصفهان در حوزه تک بنا بوده است. در حوزه طراحی معماری نیز هر دو بنای مفروض با رویکرد اعتدال گرایی ساخته شده اند. اما در بررسی شاخصه های توسعه میان افزا در بخش نخست، کاربری، هر دو مجتمع در برگیرنده ی ۳ نوع کاربری متنوع بودند. در بخش دوم، الگوی معشیت در بافت، هر دو بنا کمترین میزان بهره مندی از ویژگی های توسعه ی میان افزا را دارا بودند؛ مجتمع نارون دارای یک ویژگی از پنج شاخصه ی مطرح شده را دارا می باشد و ارگ جهان نما هیچ یک از معیارها را دارا نمی باشد. در سومین بخش، موقعیت و قرارگیری مجتمع نارون دارای ۶ شاخصه و ارگ عظیم جهان نما ۴ ویژگی از ۹ شاخصه ی این بخش را دارا می باشند. مقیاس و فرم بنا دومین بخشی است که هر دو بنا معیارهای کمی از آن را دارا هستند؛ مجتمع نارون ۲ از ۶ و ارگ جهان نما ۱ از ۶. اما در مولفه ی مصالح هر دو بنا بیشترین میزان بهره مندی از ویژگی های توسعه ی میان افزا را دارند؛ به ترتیب ۵ و ۴ مولفه از مجموع ۶ مولفه. در نهایت در بخش جزئیات اجرایی، مجتمع نارون و ارگ جهان نما هر دو از مجموع ۱۱ مولفه ی تبیین شده دارای ۶ مولفه را در خود جای داده اند. آنچه از این بررسی ها بر می آید بهره مندی هر دو مجتمع از حداقلی ویژگی های توسعه ی میان افزا در طراحی است که در نمودار زیر نمایش داده می شود.

نمودار ۳- درصد بهره مندی از مولفه های توسعه میان افزا (منبع: نگارندگان)

نمودار ۴- فراوانی بهره مندی از مولفه های توسعه میان افزا (منبع: نگارندگان)

مراجع

۱. امامقلی، عقیل. (۱۳۹۳). تاثیر معماری بر سلامت، ایده ای برای معماری درمانی. فصلنامه علوم رفتاری، شماره ۶، پیاپی ۲۰، صص. ۲۳-۳۷.
۲. باقری بهشتی، آیدا و دیگران. (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی منظر شهری خرمشهر و برلین در حفظ خاطرات جمعی، فصلنامه علمی مطالعات میان فرهنگی، شماره ۱۴، پیاپی ۳۹، صص. ۴۵-۶۸.
۳. بیگ زاده شهرکی، حمیدرضا. (۱۳۹۲). بناهای میان افزا در بافت های تاریخی مبانی نظری طراحی و معیارهای ارزیابی. تهران: آذرخش.
۴. پاکزاد، جهانشاه. (۱۳۸۶). سیر اندیشه ها در شهرسازی: از کمیت تا کیفیت. تهران: آرمانشهر.
۵. پورموسوی، سیدموسی و دیگران. (۱۳۹۳). شناسایی اصول و راهکارهای اجرایی توسعه میان افزا در شهر تهران به عنوان یکی از ابعاد توسعه شهری پایدار. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۶، صص. ۳۷-۵۷.
۶. ترک زبان، شقایق و محمدمرادی، اصغر. (۱۳۹۰). ضوابط طراحی معماری در بافت های تاریخی. شهر و معماری بومی، (۱۱)، صص. ۵۳-۶۶.
۷. تقی پور، ملیحه و دیگران. (۱۴۰۱). بررسی مولفه های موثر بر طراحی فضاهای مجتمع های مسکونی مبتنی بر ارتقاء سلامت عمومی ساکنین (مطالعه موردی: مجتمع های مسکونی گلستان و زنبق در شیراز)، مجله پژوهش های معماری نوین، دوره دوم، شماره ۱، صص. ۲۷-۴۶.
۸. حبیبی، محسن و مقصودی، ملیحه. (۱۳۹۴). مرمت شهری؛ تعاریف، نظریه ها، تجارب، منشورها و قطعنامه های جهانی، روش ها و اقدامات شهری. تهران: دانشگاه تهران.
۹. دربند یوردشاهی، پوریا. (۱۳۹۶). تحلیل زیبایی شناختی مسجد سردار ارومیه، کنفرانس معماری ایران گذشته اکنون و آینده، خراسان رضوی، موسسه آموزش عالی اقبال لاهوری.
۱۰. رضانی، هما و حسنی، کیانوش. (۱۴۰۰). ارائه مدل کاربردی طراحی فضاهای شهری زیست پذیر شاد با رویکرد ارتقای کیفیت زندگی در محله تجریس، مجله پژوهش های معماری نوین، دوره اول، شماره ۲، صص. ۶۳-۸۳.
۱۱. شاه تیموری، یلدا و مظاهریان، حامد. (۱۳۹۱). رهنمودهای طراحی برای ساختارهای جدید در زمینه تاریخی. هنرهای زیبا، ۱۷، صص. ۲۹-۴۴.
۱۲. شریفیان، احسان. (۱۳۸۹). توسعه میان افزا؛ بهره گیری از ظرفیت های درونی شهر، ماهنامه منظر، شماره دهم، صص. ۴۷-۵۰.
۱۳. عبدالمحمدی، رضا و فیضی، سعیده. (۱۴۰۱). بازشناسی اصول مولفه های سازنده مساجد دره ایلخانی نمونه موردی: شهر تبریز، مجله پژوهش های معماری نوین، دوره دوم، شماره ۳، صص. ۳۷-۴۶.
۱۴. عزیزپور میاندوآب، پرستو و اکبری، سجاد. (۱۳۹۷). تاملی بر اصول طراحی میان افزا، کنفرانس بین المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران، دانشگاه تهران.

۱۵. قره بگلو، مینو، نژادابراهیمی، احد و اردبیلیچی، ایلقار. (۱۳۹۸). معماری میان افزا؛ رویکردی میان رشته ای برای طراحی در بافت تاریخی؛ نمونه موردی: مجموعه تجاری مشروطه در بافت تاریخی بازار تبریز. باغ نظر، ۱۶، صص. ۵۷-۶۸.
۱۶. قدیری، بهرام. (۱۳۸۵). ساختارهای جدید در محیط های تاریخی. تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.
۱۷. کاویان پور، احمد. (۱۳۷۸). تاریخ ارومیه، نشر آذر کهن.
۱۸. مسعود، محمد و بیگزاده شهرکی، مسعود. (۱۳۹۲). بناهای میان افزا در بافت های تاریخی (مبانی طراحی شهری و معیارهای ارزیابی). تهران: انتشارات آذرخش.
۱۹. مظاہریان، حامد و شاه تیموری، یلدا. (۱۳۹۰). رویکردهای جهانی به حضور ساختارهای جدید در زمینه تاریخی (بررسی نظریه ها و توافق نامه های بین المللی)، نشریه نقش جهان، سال دوم، شماره ۲، صص. ۷-۱۸.
۲۰. میرمقتدایی، مهتا و دیگران، (۱۳۸۹). تاملی بر مفهوم توسعه میان افزا و ضرورت آن در محلات شهری، شهرداری ها، شماره ۱۰، صص. ۴۴-۵۱.
۲۱. نوروزی، سیما. (۱۳۹۰). شهری پایدار با رویکرد توسعه میان افزا (نمونه موردی: کارخانه روغن نباتی نرگس شیراز)، دانشگاه علم و صنعت ایران.
22. CABE. (2005). Design coding: testing its use in England. London: Commission for Architecture and the Built Environment.
23. Lavin, T & others. (2006). Health Impacts of the Built Environment. A Review, Dublin: Institute of Public Health in Ireland.
24. Listokin, D., Walker, C., Ewing, R., Cuddy, M. & Cander, A. (2006). Infill development Standards and Policy Guide.
25. Macdonald, S. (2011). Contemporary architecture in historical urban environment. Conservation Perspectives—The Ghetty Conservation Newsletter on Historic Cities, 26(2), 13–15.
26. Siravo, F. (2011). Conservation Planning — The Road Less Travelled. The Getty Conservation Institute Newsletter, 26(2), 4–9
27. UNESCO;(1962). Recommendation Concerning the Safeguarding of the Beauty and Character of Landscapes and Sites; Paris, Unesco.
28. ICOMOS; (1964). International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter); Venice, Icomos.
29. UNESCO;(1968). Recommendation Concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private Works; Paris, Unesco
30. UNESCO;(1972). Recommendation Concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage; Paris, Unesco
31. UNESCO;(1976). Recommendation Concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas; Nairobi, Unesco
32. Warren, J., Worthington, J. & Taylor. S. (1998). The historical context: principles and philosophies. Boston: Architectural press.
33. Worthington, J. (1998). Conservation through development. University of York: Architectural Press